

Vammaisten asuminen ja päivä- ja työtoiminta 9.10.2026

Selvitys Perhe- ja vammaispalveluiden lautakunnalle

Yleistä vammaisten asumispalveluista

Pohjois-Savon hyvinvointialueella tuotetaan tällä hetkellä omana palvelutuotantona aikuisille asiakkaille suunnattua ympärivuorokautista palveluasumista tällä hetkellä 15 asumisyksikössä ja kuudestoista yksikkö valmistuu loppuvuodesta 2026. Tämän lisäksi kolmessa ryhmäkodissa tuotetaan pitkäaikaista asumista ja lyhytaikaista huolenpitoa lapsille ja nuorille. Yhteisöllistä palveluasumista tuotetaan 10 asumisyksikössä ja kahdessa asumisyksikössä tuettua asumista. Tuetun asumisen palvelua tuotetaan asiakkaiden omiin koteihin lähes 200 asiakkaalle.

Uusi vammaispalveluita koskeva lainsäädäntö painottaa siirtymistä laitospainotteisesta ja ympärivuorokautisesta palveluasumisesta kohti yksilöllistä ja tuettua asumista tavallisissa elinympäristöissä. Vammaispalvelulain uudistus tähtää diagnoosista riippumatta yksilölliset tarpeet täyttävään palvelukokonaisuuteen. Lähtökohtana on vammaisen henkilöiden osallisuus ja yhdenvertaisuus sekä kullekin tarpeiden mukaiset ja itsenäistä elämää tukevat palvelut.

Käsite vammaiset pitää sisällään hyvin monialaisia ja eri-ikäisiä ihmisiä. Siksi myös heidän asumis- ja muut palvelutarpeensa vaihtelevat suuresti. Yhteistä kaikille on kuitenkin, se että asumisen tulee olla turvallista ja esteetöntä ja aistiystävällistä. Lisäksi on tärkeää, että ryhmäkoti (lapset) tai asumisyksikkö (aikuiset) tai muu asumisratkaisu ylläpitää vammaisten henkilöiden hyvinvointia ja kannustaa itsenäiseen elämään.

Vammaispalveluiden asumisen toiminnan keskeisenä tavoitteena on kehittää Pohjois-Savon hyvinvointialueen palvelurakennetta vastaamaan paremmin asiakkaiden yksilöllisiä tarpeita. Myös vammaispalveluiden R 3 ohjelman tavoitteena on keventää palvelurakennetta ja edistää asiakkaiden tarpeista lähtevien, joustavien asumisratkaisujen käyttöönottoa perinteisen ympärivuorokautisen palveluasumisen rinnalla ja vaihtoehtona silloin, kun asiakkaan tarve sen mahdollistaa.

Asumisen suunnittelussa on huomioitava toimintaympäristön muutos: asumispalvelujen piiriin siirrytään lapsuudenkodista entistä nuorempina, ja asumisen tukea tarvitaan aiempaa pidempään. Tämä korostaa tarvetta kehittää monipuolisia ja eri elämäntilanteisiin soveltuvia asumisen vaihtoehtoja, jotka tukevat asiakkaiden osallisuutta, itsemääräämisoikeutta ja mahdollisuutta elää oman näköistä elämää.

Vammaisten asiakkaiden tarpeet ovat hyvin erilaisia, minkä vuoksi hyvinvointialueella tulee olla riittävästi tarjolla erilaisia asumisen ja tuen muotoja. Asumispalveluiden monimuotoistamiselle on alueellamme selkeä tarve. Oman palvelutuotannon näkökulmasta on tärkeää lisätä myös asumispalveluiden vaihtoehtoja erityisesti paljon tukea tarvitseville ja haastavissa elämäntilanteissa oleville asiakkaille. Tämä edellyttää ympärivuorokautisen palveluasumisen paikkojen sekä kuntoutus- ja kriisipaikkojen kehittämistä ja lisäämistä osana palvelukokonaisuutta, jotta asiakkaiden tarpeisiin voidaan vastata oikea-aikaisesti ja tarkoituksenmukaisesti.

Vammaispalveluiden asumispalveluiden yhtenä keskeisimpänä rakenteellisena muutoksena ja kehittämistoimenpiteen tavoitteena on ollut ja on edelleen laitoshoidon purkaminen siirtämällä kehitysvammaisia asiakkaita tarkoituksenmukaisiin

ympäri vuorokautista palveluasumista tuottaviin yksiköihin. Laitoshoidon purkamisessa keskeistä ei ole ainoastaan asumispaikan tai palvelurakenteen muuttuminen, vaan myös toimintakulttuurin kehittäminen siten, että asiakkaan itsemääräämisoikeus, yksilölliset valinnat ja mahdollisuus omannäköiseen arkeen toteutuvat kaikissa asumismuodoissa, myös ympärivuorokautisessa palveluasumisessa.

YK:n vammaissopimuksen ja vammaispalvelulainsäädännön tavoitteiden toteutuminen asumispalveluissa

YK:n vammaissopimuksen 19 artikla turvaa oikeuden itsenäiseen elämään, asuinpaikan valintaan sekä osallisuuteen yhteisössä. Vammaisten asumispalveluissa, YK:n vammaissopimuksen ja vammaispalvelulainsäädännön tavoitteet toteutuvat silloin, kun palvelujen lähtökohtana ei ole asumisyksikön toiminta vaan vammaisen henkilön oikeus elää omannäköistä elämää, tehdä valintoja ja osallistua yhteisöön yhdenvertaisen muiden kanssa. Asiakkaalla tulee olla mahdollisuus osallistua oman elämänsä ja palvelujensa suunnitteluun sekä heitä koskevaan päätöksentekoon ja asumisen tuki tulee toteuttaa yksilöllisesti asiakkaiden tarpeet, toiveet ja voimavarat huomioon ottaen

Vammaisten asumispalveluiden palvelurakenteen kehittämisessä pyritään siirtämään painopistettä kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja ja kevyempiä tukimuotoja silloin, kun se vastaa asiakkaan tarpeita. Palveluiden kehittämisen yhtenä painopisteenä on lisätä asiakkaiden mahdollisuuksia elää omannäköiseen elämään tavallisissa asumisympäristöissä sekä ehkäistä erityisryhmäkeskittymien muodostumista. Ensisijaisesti pyritään hyödyntämään olemassa olevaa normaalia asuinkantaa etsimällä asuntoja tai asuntoryhmiä tavallisilta asuinalueilta. Tavoitteena on löytää toisiaan lähellä sijaitsevia esteettömiä asuntoja, joissa asiakkaat voivat asua osana tavallista yhteisöä ja saada tarvitsemansa ohjauksen, tuen ja avun omaan kotiinsa.

Asumisen vaihtoehtoja kehitetään monipuolisesti asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Asiakkaille tarjotaan mahdollisuuksia asua omassa asunnossa tuetusti, ryhmämuotoisessa asumisessa tai halutessaan yhdessä ystävän tai muun läheisen henkilön kanssa. Ratkaisujen suunnittelussa huomioidaan asiakkaan omat toiveet, toimintakyky, turvallisuus sekä mahdollisuus itsenäiseen ja mielekkääseen arkeen. Samalla tunnistetaan, että osa asiakkaista tarvitsee edelleen ympärivuorokautista hoitoa, vahvaa ohjausta tai yhteisöllistä asumista. Näissä palveluissa asiakkaan toiveet, osallisuus ja itsemääräämisoikeus huomioidaan asumisen suunnittelussa ja toteutuksessa mahdollisimman laajasti.

Asumispalveluiden sisältö ja toiminnan ohjaus perustuu asiakaslähtöisyyteen. Asiakkaille tarjotaan heidän yksilölliset tarpeensa huomioivaa palvelua hoito- ja palvelusuunnitelmiin sekä asiakkaille laadittuun yksilölliseen asumisen toteuttamissuunnitelmaan sekä itsemääräämisoikeuden vahvistamiseen liittyvään suunnitelmaan perustuen. Asumisen toteuttamissuunnitelman laatimiseen osallistuvat asiakas, omaohjaaja sekä asiakkaan niin halutessa läheinen tai muu asiakkaalle tärkeä henkilö. Suunnitelmassa määritellään asiakkaan yksilölliset tarpeet, tavoitteet, voimavarat ja toiveet sekä tuen toteuttamisen keinot. Asiakkaan omat näkemykset ja mielipiteet ovat suunnittelun lähtökohta.

Toteuttamissuunnitelma päivitetään vähintään kerran vuodessa sekä aina asiakkaan tilanteen, toimintakyvyn tai palvelutarpeen muuttuessa. Päivityksen jälkeen henkilöstölle tiedotetaan suunnitelman päivittämisestä, ja työntekijät veloitetaan tutustumaan sen

sisältöön. Suunnitelmista nostetaan asiakkaan keskeiset tavoitteet ja yksilölliset toimintatavat arjen työvälaineiksi, jotta ne ohjaavat päivittäistä työskentelyä. Näin varmistetaan asiakkaan yksilöllisen palvelun toteutuminen, osallisuus oman arkensa suunnittelussa sekä tavoitteellinen ja suunnitelmallinen työskentely koko palvelupolun ajan. Tavoitteiden toteutumista seurataan, kirjataan ja arvioidaan säännöllisesti sekä asiakastyön kirjausten että RAI -arviointien kautta.

Asiakkaan tuen tarvetta arvioidaan säännöllisesti ja toimintaa mukautetaan asiakkaan elämäntilanteen, toimintakyvyn tai tavoitteiden muuttuessa. RAI-arviointeja hyödynnetään asiakkaan toimintakyvyn, palvelutarpeiden ja tavoitteiden arvioinnissa. Ympäri vuorokautisessa palveluasumisessa, yhteisöllisessä asumisessa sekä lasten pitkäaikaisen huolenpidon palveluissa RAI-arviointi toteutetaan kuuden kuukauden välein. Tuetussa asumisessa arviointi tehdään kerran vuodessa. Asiakkaalla on myös oikeus kieltäytyä RI-arvioinnista, jolloin sitä ei tehdä.

Asiakas osallistuu arviointiin oman toimintakykynsä ja mahdollisuuksiensa mukaisesti. Myös läheiset voivat osallistua arviointiprosessiin asiakkaan suostumuksella. Arvioinnin tuloksia käsitellään asiakkaan kanssa ja niitä hyödynnetään toteuttamissuunnitelman laadinnassa, päivittämisessä sekä palvelun vaikuttavuuden arvioinnissa.

Asumispalvelun laadukas toteuttaminen perustuu asiakkaan jokapäiväisissä toimissaan tarvitsemaan avun, tuen, ja ohjauksen järjestämiseen. Arkipäivän toimintoihin kuuluvat myös toimintakyvyn alentumasta johtuva valvonnan, ohjauksen ja tuen tarve sekä välttämättömät hoitotoimenpiteet. Asiakkaan itsenäistä asumista tukevia taitoja vahvistetaan ja asiakasta ohjataan hänen toimintakykynsä huomioon ottaen tekemään itsenäisiä päätöksiä, hoitamaan raha-asioitaan ja muita asioita sekä asioimaan asumispalveluyksikön ulkopuolella. Asiakkaan yksilöllinen tuki näkyy päivittäisessä arjessa asiakkaan omien valintojen mahdollistamisena, yksilöllisten tavoitteiden harjoitteluna sekä asiakkaalle sopivien toimintatapojen käyttämisenä.

Asiakkaita tuetaan myös löytämään heidän tarpeitaan vastaavia vapaa-ajan vieton mahdollisuuksia yhteistyössä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Asiakkaita ohjataan aktiivisesti järjestöjen, yhdistysten ja muiden yhteisöllisten palveluiden piiriin silloin, kun ne tarjoavat asiakkaalle sopivia toimintamahdollisuuksia, osallisuutta, vertaistukea tai muuta hyvinvointia edistävää toimintaa. Näin vahvistetaan asiakkaan mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan ja rakentaa mielekästä arkea myös varsinaisten asumispalveluiden ulkopuolella.

Asiakkaiden itsemääräämisoikeuden toteutuminen ja sen tukeminen

Vammaisten asumispalveluissa asiakkaiden itsemääräämisoikeus on kaiken toiminnan perusta. Asiakkaiden omia mielipiteitä, toiveita ja valintoja kartoitetaan keskustelemalla heidän kanssaan ja ottamalla asiakkaat mukaan kaikkiin heitä koskeviin palavereihin, suunnitelmien laatimiseen sekä tavoitteiden asettamiseen omien voimavarojensa mukaisesti. Asiakkaalla on myös oikeus kieltäytyä osallistumisesta, ja tämä kirjataan asiakasasiakirjoihin.

Asiakkaiden osallisuutta tuetaan myös asumisyksiköissä pidettävissä viikoittaisissa asukaspalaverissa, joissa he voivat antaa palautetta, tehdä ehdotuksia sekä vaikuttaa arjen toiminnan suunnitteluun. Asiakkaille annetaan mahdollisuus tehdä omia valintojaan

ja harjoitella päätöksentekoa turvallisesti myös tilanteissa, joissa valinnat eivät aina ole parhaimpia mahdollisia.

Asiakkaiden osallistumista omaan arkeaan koskevaan päätöksentekoon seurataan ja tuetaan. Hänen kanssaan tehtyjä sopimuksia, kuten tupakointiin, puhelimen käyttöön, rahankäyttöön, herkkuestoihin tai kauppapäiviin liittyviä käytäntöjä, arvioidaan säännöllisesti ja kriittisesti yhdessä asiakkaan kanssa. Asiakkaiden kanssa sovittujen arjen toimintatapojen tulee perustua yksilöllisiin tarpeisiin ja asiakkaan omaan tahtoon. Käytännöillä ei saa perusteettomasti rajoittaa asiakkaan itsemääräämisoikeutta. Päivittäisiin asiointeihin ja liikkumiseen liittyvät ratkaisut suunnitellaan yhteistyössä asiakkaan kanssa hänen toimintakykynsä, toiveidensa ja turvallisuutensa huomioiden.

Itsemääräämisoikeutta edistetään lisäksi huomioimalla asiakkaan yksilölliset toiveet asumisen, päiväaikaisen toiminnan, harrastusten ja muun arjen suunnittelussa. Asiakkaan mielipiteen kuulemiseen ja aidon osallisuuden toteutumiseen kiinnitetään jatkuvasti huomiota. Tavoitteena on, että asiakas kokee voivansa vaikuttaa omaan elämäänsä, palveluihinsa ja arkeensa mahdollisimman laajasti. Asiakasta tuetaan ilmaisemaan mielipiteensä ja tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä käyttäen tarvittaessa vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä tai tulkkauspalveluita. Näin varmistetaan myös, että asiakas tulee ymmärretyksi ja pystyy ilmaisemaan omat näkemyksensä.

Rajoitustoimenpiteet ovat aina viimesijaisia, tarkkaan harkittuja ja moniammatillisesti arvioituja. Vaikka rajoittamispäätös olisi voimassa, sen tarvetta arvioidaan jatkuvasti, ja tavoitteena on aina löytää itsemääräämisoikeutta paremmin tukevia toimintatapoja.

Läheisten kanssa tehtävä yhteistyö on aktiivista, ja asiakkaan oma mielipide huomioidaan kaikessa yhteydenpidossa ja päätöksenteossa. Lasten palveluissa tehdään tiivistä yhteistyötä huoltajien kanssa kasvatuksellinen näkökulma huomioiden.

Laadunhallinta ja omavalvonta asumispalveluissa

Vammaisten asumispalvelun laatua, turvallisuutta ja asiakaslähtöisyyttä varmistetaan suunnitelmallisella omavalvonnalla sekä toiminnan arvioinnilla ja kehittämisellä. Omavalvonta perustuu henkilöstön aktiiviseen osallistumiseen, avoimeen toimintakulttuuriin sekä tiedon keräämiseen ja hyödyntämiseen. Omavalvonnan keskeisenä työkaluna toimii omavalvontasuunnitelma, jonka toteutumista seurataan ja arvioidaan. Lisäksi hyödynnetään aktiivisesti laatuporttia, johon kirjataan sekä poikkeamailmoitukset että positiiviset havainnot. Ilmoituksia käsitellään sovittujen käytäntöjen mukaisesti, niiden perusteella tehdään tarvittavat korjaavat toimenpiteet ja toimintaa kehitetään jatkuvasti. Omavalvonnassa ja toiminnan kehittämisessä kiinnitetään huomiota myös siihen, etteivät asumisyksiköiden yhteiset toimintakäytännöt tarpeettomasti rajoita asiakkaiden yksilöllisiä valintoja, päivärytmiä, osallistumista tai itsemääräämisoikeutta.

Asiakastyön kirjaamisen laatua ja ajantasaisuutta seurataan. Kirjaamisella varmistetaan palvelun suunnitelmallinen toteuttaminen, tiedonkulku sekä asiakkaan tilanteen ja tavoitteiden seuranta. Yhtäläisiä kirjaamiskäytäntöjä kehitetään ja kirjaamisen toteutumista arvioidaan osana päivittäistä johtamista ja omavalvontaa.

Asiakassuunnitelmien ja toteuttamissuunnitelmien tavoitteiden toteutumista seurataan. Tavoitteiden etenemisestä tehdään kirjauksia, ja niiden toteutumista arvioidaan asiakkaan,

henkilöstön sekä tarvittaessa läheisten ja yhteistyötahojen kanssa. Arviointien perusteella suunnitelmia päivitetään asiakkaan tarpeiden mukaisesti.

Laadunhallintaa tukevat myös säännölliset viikko- ja henkilöstöpalaverit, joissa käsitellään ajankohtaisia asiakasasioita, palvelun laatua, turvallisuutta, palautteita, poikkeamia sekä kehittämistarpeita. Palavereista laaditaan muistiot, joiden avulla varmistetaan tiedonkulku, sovittujen toimenpiteiden seuranta sekä henkilöstön yhdenmukaiset toimintatavat. Näin vahvistetaan yhteistä ymmärrystä palvelun tavoitteista ja laadukkaasta asiakastyöstä.

Toiminnan kehittämisessä hyödynnetään asiakas-, läheis- ja sidosryhmäpalautetta. Saatua palautetta käsitellään yksikössä ja sen perusteella kehitetään toimintatapoja, palveluiden sisältöä sekä asiakaskokemusta. Tavoitteena on varmistaa, että palvelut vastaavat asiakkaiden tarpeita ja muuttuvia tilanteita.

Asiakkaiden ja heidän läheistensä osallistaminen palveluiden kehittämisessä

Asiakkaiden, heidän läheistensä ja muiden edustajiensa osallistuminen palveluiden arviointiin ja kehittämiseen on osa asumisyksiköiden jatkuvaa kehittämistyötä. Tavoitteena on varmistaa, että asiakkaiden kokemukset, näkemykset ja kehittämis ehdotukset tulevat kuulluiksi ja huomioituiksi palveluiden suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa.

Asiakkaiden osallisuutta toteutetaan monin eri tavoin. Asukaskokouksissa asiakkailla on säännöllinen mahdollisuus antaa palautetta, tuoda esille toiveitaan sekä vaikuttaa asumisyksikön arkeen ja yhteisiin käytäntöihin. Lisäksi asiakkaiden näkemyksiä käsitellään asumisen toteuttamissuunnitelmien laadinnan ja päivitysten yhteydessä sekä RAI-arviointien yhteydessä asiakkaan toimintakyvyn ja palvelutarpeiden arvioinnissa.

Asumisen tuen palveluissa otettiin käyttöön asukastyytyväisyyskyselyn tekeminen Surveypal-kyselyohjelmalla syksyllä 2026. Ensimmäinen asukastyytyväisyyskysely toteutetaan parhaillaan. Asiakkaat vastaavat itsenäisesti tai tarvittaessa tuetusti kyselyyn, jossa selvitetään kokemuksia muun muassa osallisuudesta, kohtelusta, palvelun laadusta sekä itsemääräämisoikeuden toteutumisesta arjessa. Kyselyn tuloksia hyödynnetään toiminnan arvioinnissa ja kehittämisessä. Asukaskyselyn jälkeen vastaava kysely toteutetaan myös asiakkaiden läheisille. Kyselyt toistetaan vuosittain, mikä mahdollistaa palvelun pitkäjänteisen seurannan ja kehittämisen.

Läheisillä on mahdollisuus osallistua palveluiden arviointiin ja kehittämiseen myös asumisyksiköissä järjestettävissä läheisten illoissa, asiakkaan asumisen toteuttamissuunnitelmien laadinnan ja päivittämisen yhteydessä. Läheisten illoissa käydään avointa keskustelua palveluiden toimivuudesta, asiakkaiden hyvinvoinnista sekä mahdollisista kehittämistarpeista. Osassa yksiköistä käytetään lisäksi erillisiä läheispalautekyselyitä, joiden tulokset käsitellään yhdessä läheisten kanssa järjestettävissä tilaisuuksissa.

Saatu asiakas- ja läheispalaute käsitellään yksiköiden työkokouksissa ja henkilöstöpalavereissa. Palautteiden perusteella arvioidaan nykyisiä toimintatapoja, tunnistetaan kehittämiskohteita ja sovitaan tarvittavista muutoksista. Näin varmistetaan, että asiakkaiden ja heidän läheistensä kokemukset vaikuttavat aidosti palveluiden kehittämiseen ja laadun parantamiseen.

Vammaisneuvoston näkemyksiä hyödynnetään asumispalvelujen kehittämisessä hyvinvointialueen osallistumis- ja vaikuttamisrakenteiden mukaisesti.